

Docentenhandleiding Lesbief. Wat is er tegen een geintje?

Inleiding

Aanleiding voor dit thema vormen de moslims die zich zwaar beledigd voelen doordat een Deense krant enkele cartoons publiceert waarop de profeet Mohammed staat afgebeeld. Het was een hot item voor journalisten en politici. De vraag is echter of het leerlingen ook bezig houdt. Voelt bijvoorbeeld een doorsnee moslimleerling zich ook gekwetst? Als het in de ogen van leerlingen een non-issue is, zouden wij er dan toch een issue van moeten maken? Hoe kun je dit in de les aan de orde stellen?

Het zijn belangrijke vragen voor docenten GL. Als antwoord heb ik een lesbief gemaakt, bestaande uit twee teksten en een stel richtvragen. De eerste tekst legt de nadruk op het verkennen van de grenzen tussen plagen en pesten. Bij plagen laat je de ander in zijn waarde bij pesten niet. Met behulp van de vragen kun je leerlingen sturen en zo allerlei levensbeschouwelijke noties op het spoor laten komen die ook bij het tweede, meer ingewikkelde, voorbeeld een rol spelen. Als je er als docent echt mee aan de slag wil, kun je de docentenhandleiding raadplegen, die te downloaden is vanaf de VDLG website www.vdginfo.nl/p/1/97/ms1-6/Lesplannen-en-opdrachten

Het gaat om twee voorbeelden van concrete situaties waarin rechten botsten.

1. een levensnabij voorbeeld van pesten in de klas
2. het voorbeeld van spotten met cartoons

Beide voorbeelden zijn uitgewerkt als een casus waarop leerlingen gevraagd wordt te reageren en een verantwoord standpunt in te nemen. Het gaat in beide gevallen om de vraag **Waar liggen de grenzen van tolerantie?**

Als het eerste voorbeeld behandeld is en de conclusie of de antwoorden op de vragen zijn genoteerd, kan overgeschakeld worden op het tweede voorbeeld. Al doende zullen de parallellen duidelijk worden.

Eerste ronde

Voorbeeld 1 Elvis op het bord

“Elvis de Pelvis” was zijn bijnaam in de Brugklas. Hij lag er een beetje uit bij de groep. Vanaf het begin al. Dat werd nog versterkt toen hij in een van de eerste muzieklessen openlijk verdedigde dat Elvis Presley toch wel de beste performer uit de popgeschiedenis was. Veel leerlingen hadden nog nooit van de zanger gehoord. Maar dat was niet de belangrijkste oorzaak waardoor hij zijn bijnaam vestigde. Hij reageerde totaal verkeerd als iemand iets negatiefs over Elvis en zijn muziek durfde te zeggen. Hij werd dan erg kwaad en dat werkte averechts. Zo was zijn bijnaam al snel gevestigd.

Op een dag ging hij helemaal over de rooie toen iemand een poppetje op het bord had getekend en daaronder met koeienletters Elvis geschreven. De mentor heeft in een klassengesprek de kou enigszins uit de lucht weten te nemen. In het gesprek werden wat misverstanden duidelijk. Wat in de ogen van de cartoonist een onschuldige grap was, kwam bij het slachtoffer keihard aan. Niemand wist ook dat de gepeste Elvis soms jankend thuis kwam en door zijn moeder ‘s morgens bijna met geen stok naar school te krijgen was, zo erg vond hij het om gepest te worden.

Het klasgesprek werd afgerond met een afspraak. Men had het niet zo kwaad bedoeld en niet in de gaten gehad dat hij zich steeds zo gekwetst voelde. Men beloofde hem voortaan met rust te laten. Maar eigenlijk was de mentor nog niet helemaal tevreden. Iemand met rust laten is één ding, maar je moet een ander niet alleen niet lastig vallen, je moet hem in je groep

opnemen. Die eis ging volgens sommigen veel te ver; men kon anderen niet dwingen vriendjes te worden.”

Uitleg

Een cartoon op het bord betekent voor de een iets heel anders dan voor de ander. Dat heeft te maken met je persoonlijke achtergrond. Je zou je kunnen afvragen waarom die jongen het allemaal zo hoog opnam. In dit uit het leven gegrepen pestvoorbeeld hadden de leerlingen helemaal niet de bedoeling om hem aan het huilen te krijgen. “het was geen pesten, we plaagden maar wat.”

Suggestie voor werkvormen

a. Klassengesprek, mogelijke vragen:

1. Klopt dat wat de leerlingen zeiden, was het plagen en geen pesten?

Antw: je zou kunnen concluderen dat het eigenlijk het slachtoffer is die dat het beste kan beoordelen.

2. Hoe kunnen er zulke misverstanden ontstaan (Bijvoorbeeld dat wat je doet bij die nader heel anders overkomt dan je zou verwachten)

Antw; eigenlijk is daar een gebrek aan inlevingsvermogen een belangrijke oorzaak van (Je kunt ook zeggen dat de interlevensbeschouwelijke dialoog ontbreekt; men is niet bereid of in staat zich in te leven in wat die ander bezig houdt)

3. Leef je eens in in het slachtoffer; waardoor zou hij steeds zo kwaad worden?

Antw; het is dus mogelijk dat iemand iets heel belangrijk vindt en er niet tegen kan dat men daar de draak mee steekt. Dat hij vindt dat hem onrecht wordt aangedaan en dat hij niet serieus genomen wordt en dat hij wil geaccepteerd worden zoals hij is..

4. Het verhaaltje eindigt met een verschil van mening tussen de klas en de mentor; wie heeft er gelijk, kun je er mee volstaan door iemand alleen maar met rust te laten of moet je nog een stapje verder gaan?

Antw: iemand met rust laten is één uiterste een ander uiterste is dikke vrienden worden. Daartussen zitten nog allerlei mogelijkheden.

Bij deze laatste vraag kun je het begrip tolerantie introduceren en laten zien dat er verschillend vormen van tolerantie zijn (zie conclusie).

5. Als je vindt dat iemand een rare (muziek)smaak heeft of als je iemand een watje vindt, of als je vindt dat iemand eigenlijk niet binnen de groep past. Mag je dan niet voor je mening uitkomen?

Antw; je mag zeggen wat je vindt, maar je moet wel rekening houden met minstens twee dingen. Je bedoeling mag niet zijn dat je iemand expres beschadigt en je moet eerlijk zijn. Dat betekent trouwens ook dat je die ander ook mag zeggen wat hij van jou vindt. Bovendien behoort bij het recht op respect ook dat men buitengesloten wordt en geaccepteerd wordt zoals men is,

Conclusie

Twee begrippen kun je uit het klassen gesprek destilleren

Tolerantie.

Verdraagzaamheid = accepteren dat de ander anders is. Als iemand zegt dat hij verdraagzaam is, kan dat dus van alles betekenen:

Passieve tolerantie: ik bemoei me niet met hem, laat hem links liggen.

Actieve tolerantie, wil weten wie hij is, ga in dialoog of word zelfs vrienden.

Je kunt de conclusie trekken dat tolerantie in ieder geval betekent dat je rekening met de ander houdt en accepteert dat hij anders is.

Rechten

recht op vrijheid van meningsuiting. Dat recht wordt begrensd door ander rechten recht op respect bijvoorbeeld: je mag eisen van anderen (van de groep) dat je in je waarde wordt gelaten.

Toegift

Stel je nou eens voor dat het de mentor tijdens het groepsgesprek duidelijk wordt dat er iemand in de klas zit die heel goed in de gaten heeft wat hij het slachtoffer aangedaan heeft. Een persoon die er van geniet dat iemand anders onder zijn gedrag lijdt. Of iemand die het geen barst interesseert dat een ander zoveel leed wordt aangedaan (zolang hij het zelf maar niet is) Wat moet die mentor dan doen?

Hoe moet je iemand die misbruik maakt van zijn vrijheid tot de orde roepen?

Antw: Er zijn afspraken/regels/normen nodig en sancties/straffen voor overtreders. Een slappe mentor die niet ingrijpt zorgt ervoor dat de zwaksten in de klas de dupe worden.

Mogelijk te gebruiken bij het gezamenlijk opstellen van de regels

Binnen een groep moeten regels zijn die bepalen hoe je met elkaar moet omgaan. Die regels hebben als uitgangspunt dat

iedereen het recht heeft op respect

en dat iedereen recht heeft op een vrije meningsuiting.

In de praktijk blijkt dat soms moeilijk te regelen. Dan wordt iemand niet gerespecteerd of wordt hem ten onrechte de mond gesnoerd. Hoe je het moet regelen wordt duidelijk als je de volgende begrippen gebruikt

Tolerantie: verdraagzaamheid. Er zijn verschillende vormen van tolerantie

Passieve tolerantie: ik bemoei me niet met hem, laat hem links liggen

Actieve tolerantie, wil weten wie hij is, ga in dialoog of word zelfs vrienden

Tolerantie betekent dat je rekening met de ander houdt en accepteert dat hij anders is.

Rechten: als we vinden dat je niet mag discrimineren en iedereen hetzelfde moet gunnen dan vind je dus dat iedereen recht op vrijheid van meningsuiting en dat iedereen recht op respect heeft: dat je mag eisen van anderen (van de groep) dat je in je waarde wordt gelaten.

Werkvorm ter afsluiting

Aan het einde van de les, kan de klas gezamenlijk tips opstellen: waar je rekening mee moet houden als je met personen met een verschillende achtergrond samen in een groep zit.

Tweede ronde

Voorbeeld II Mohammed als cartoon

Cabaretier Theo Maassen vindt godsdienstige personen die nergens aan twijfelen maar sneue mensen. Hij drijft de spot met hen; niet alleen met fundamentalistische moslims, maar ook met christenen. Hij loopt bijvoorbeeld in zijn nieuwste show een kruisbeeld te zoenen. Hij vindt dat je als cabaretier alles moet kunnen zeggen.

Soms worden mensen kwaad of dreigen met geweld, omdat ze er niet tegen kunnen bespot te worden. Dan kan het zijn dat cabaretiers, columnisten of cartoonisten bang worden en zelfcensuur gaan toepassen: dan maar iets anders gezegd, geschreven of getekend, dan loop je geen risico. Op deze manier krijgen onverdraagzame types toch hun zin.

Voor iemand die niet godsdienstig is, is het soms moeilijk te begrijpen waarom een gelovige het zo erg vindt als er de spot wordt gedreven met iets wat voor hem heilig is. Dit speelt ook een rol bij de herrie over de cartoons waarop de profeet Mohammed staat afgebeeld. Iemand die niet godsdienstig is, begrijpt namelijk vaak de eerbied niet die godsdienstige personen voelen voor een door hen vereerd persoon. Die beseft niet dat spot echt kwetsend kan zijn. Daar mag hij dus wel eens rekening mee leren houden.

Er zijn doden gevallen bij de demonstraties tegen Denemarken en de cartoonisten. Die islam dictaturen waarbinnen gedemonstreerd werden komt het wel goed uit dat mensen hun agressie richten op het westen en niet op de binnenlandse problemen. De regeringen daar gebruiken de protesten vaak voor hun eigen, niet zulke fraaie, bedoelingen.

Iedereen heeft het recht op een eigen mening, maar wat heb je aan dat recht als je je mening niet mag verkondigen. Als ik van mening ben dat een bepaalde vorm van godsdienstigheid belachelijk is, dan mag ik dat toch ook duidelijk maken. Desnoods door er een mooie tekening aan te wijden.

In 1973 was de oliecrisis. Arabische landen weigerden olie te leveren aan de VS en aan Nederland, omdat deze landen partij hadden gekozen voor Israël. Er kwamen autoloze zondagen en cabaretiers hadden een dankbaar onderwerp om de spot mee te kunnen drijven (Kiele, kiele Koeweit werd een carnavalsslager). Een cabaretgroep riep tijdens hun voorstelling iedereen op om; “Mohammedaan te worden”, want, “alleen moslims krijgen in de toekomst nog benzine” Ze oefenden met het publiek de zin in; “Allah is groot en Mohammed zijn olieleverancier”. Waarom kwamen er toen geen protesten van moslims tegen dergelijke uitlatingen?

Er zijn eigenlijk drie redenen waarom veel moslims het ergerlijk vinden dat er cartoons met de profeet Mohammed verschijnen, allereerst vinden zij dat men de profeet niet mag afbeelden, vervolgens dat hij als terrorist is afgebeeld (wat helemaal niet klopt met de werkelijke Mohammed) en tenslotte dat zij zelf als moslim voor de zoveelste keer ten onrechte als terrorist worden neergezet.

De meeste van ons zijn geen jood, maar, uit wraak voor de Deense cartoons, verschenen in Arabische kranten antisemitische tekeningen, beledigend voor joden. Dat is vreemd, zij verwijten ons dat we de spot drijven met wat zij heel belangrijk vinden en gaan dan over tot een zelfde soort actie. Trouwens voelen wij ons ook zo vernederd als men joden belachelijk maakt?

Mogelijke klassengespreksvragen:

1. Waarom zouden cartoonisten moslims niet mogen plagen? Of is dit pesten?

Antw: je zou kunnen concluderen dat het eigenlijk het slachtoffer is die dat het beste kan beoordelen.

2. Hoe kunnen er zulke misverstanden ontstaan (Bijvoorbeeld dat wat je doet bij die nader heel anders overkomt dan je zou verwachten).

Antw; Eigenlijk is daar een gebrek aan inlevingsvermogen een belangrijke oorzaak van (Je kunt ook zeggen dat de interlevensbeschouwelijke dialoog ontbreekt; men is niet bereid of in staat zich in te leven in wat die ander bezig houdt)

3. Leef je eens in in het slachtoffer; waardoor zou hij steeds zo kwaad worden?

Antw; Het is dus mogelijk dat iemand iets heel belangrijk vindt en er niet tegen kan dat men daar de draak mee steekt. Dat hij vindt dat hem onrecht wordt aangedaan en dat hij niet serieus genomen wordt en dat hij wil geaccepteerd worden zoals hij is..

4. Theo Maassen mag onder applaus de spot drijven met religieuze symbolen. Een cartoonist krijgt vernietigd commentaar en moet zijn excuses maken. Wat is het verschil, waarom mag het in het ene geval wel en in het andere val niet? Heeft het misschien te maken met de bedoeling van de maker van tekst of tekening?

Antw; Een ethische vraag; het beoogde effect bepaalt voor een belangrijk deel of een bepaalde gedrag goed is of fout. Maassen wil mensen niet kwetsen, maar hij wil de lachers op zijn hand en vragen oproepen. Hij wil zijn eigen levensbeschouwing pontificaal poneren. Misschien wilde de cartoonist dat ook en zijn anderen er met zijn goede bedoelingen aan de haal gegaan.

5. Als een groep mensen duidelijk in de minderheid is wat betreft hun leefwijze of opvattingen mag je ze dat gaan vertellen (of het voor ze uittekenen) dat ze volgens jou er niet bij horen. Mag je zulke groepen ook buiten sluiten omdat je vindt dat hun houding niet genoeg aansluit bij de normen en de smaak van de meerderheid?

Antw; je mag zeggen wat je vindt, maar je moet wel rekening houden met minstens twee dingen. Je bedoeling mag niet zijn dat je iemand expres beschadigt en je moet eerlijk zijn. Dat betekent trouwens ook dat je die ander ook mag zeggen wat hij van jou vindt

6. Stel nou dat het geen misverstanden zijn. Dat de cartoonist mensen echt op hun ziel wil trappen of haat wil zaaien tegen moslims. Wat moet de regering dan doen? Hoe moet je iemand, die misbruik maakt van zijn vrijheid, tot de orde roepen?

Antw: Er zijn afspraken/regels/normen nodig en sancties/straffen voor overtreders.

Een slappe mentor die niet ingrijpt, zorgt ervoor dat de zwaksten in de klas de dupe worden.

Conclusie

In het klein (een klas) en in het groot (land) moeten er regels zijn. Je moet mensen die geen respect tonen voor de ander tot de orde kunnen roepen (straffen, verwijderen) Het moet duidelijk zijn tot hoever je kunt gaan als je iedereen het recht gunt om een eigen mening te verkondigen en iedereen in bescherming moet nemen die slachtoffer dreigt te worden van misbruik van vrijheid van meningsuiting. Mensen hebben het recht om zich zelf te mogen zijn, ook in een groep waarbinnen ze een minderheid vormen. Bij recht op respect hoort ook dat je niet buiten gesloten wordt en geaccepteerd in de groep.

“Alles van waarde is weerloos”

Als je ergens (of van iemand) houdt, kan dat heel kwetsbaar zijn. Als anderen daar lomp en oneerbiedig mee omspringen, kan dat heel pijnlijk overkomen. Recht op respect betekent ook dat anderen hier rekening mee weten te houden.

Tips twee

Kijk naar de tips aan het einde van de tweede ronde

Kun je die formulering zo wijzigen dat ze gaan over de manier waarop in onze samenleving meerderheden en minderheden met elkaar kunnen omgaan?

Kun je de tips zo formuleren dat de grens tussen wat je wel en wat je niet hoeft te tolereren duidelijk wordt?

Extraja: mag geweld?

Geweld is nooit een oplossing. Als je gepest wordt en met geweld je gelijk probeert te halen dan wordt het vaak alleen maar erger. Eigenlijk kun je zeggen dat leerlingen die met elkaar problemen hebben en dan gaan vechten; ongeoorloofde middelen gebruiken om hun conflict op te lossen. Een docent die twee vechterbazen stevig vastpakt en ze dwingt om afstand te nemen, gebruikt ook fysiek geweld (omdat het niet anders kan). Maar mag aan de andere kant nooit bijvoorbeeld een leerling eend raai om zijn oren geven, omdat hij dat wel

een handige manier vindt. We hebben het gebruik van geweld aan strikte regels gebonden. Zo'n docent moet achteraf ook uit kunnen leggen waarom hij geweld gebruikt heeft.

In de praktijk geldt dus dat, als je geweld in de samenleving gebruikt, anders dan noodweer, je een verkeerd middel hanteert. Gebruik van geweld is alleen voorbehouden aan politie. Die mogen dat alleen in bepaalde omstandigheden, en moeten achteraf altijd kunnen uitleggen waarom ze het niet anders hebben kunnen oplossen.

VOORBEELD III. SPOT EN ZELFSPOT

Waarom drijven mensen de spot met iets? In het voorafgaande ben je verschillende antwoorden op deze vraag tegengekomen. Humor is een wapen en zoals elk wapen kan je het verkeerd gebruiken: bedoeld of onbedoeld veroorzaak je er schade en ellende mee. Maar misschien kun je het wapen ook op een goede manier inzetten. Een mooi voorbeeld van de manier waarop je humor als wapen kunt gebruiken, is de humor als zelfspot. Bij zelfspot lach je als het ware om je eigen ellende. Zelfspot relativeert en lucht op.

In Palestina doet de volgende mop de ronde. Een Amerikaan, een Engelsman en een Palestijn zitten in de hel. Ze vragen de duivel of ze naar het thuisfront mogen bellen. Dat mag. De Amerikaan belt één minuut en moet daarvoor één miljoen dollar betalen (het is ten slotte een hele afstand tot de aarde). Daarna is de Engelsman aan de buurt. Hij belt twee minuten en moet 1,5 miljoen dollar betalen. Ten slotte mag de Palestijn telefoneren. Hij blijft wel twee uur in gesprek en hoeft daarvoor maar twee dollar te betalen. De Amerikaan en de Engelsman zijn razend. "Hoe is dat mogelijk?" vragen zij aan de duivel. "Hij heeft een lokaal gesprek gevoerd," zegt de duivel lachend, "hij belde van hel naar hel."

Najib Amhali is een cabaretier van Marokkaanse afkomst. In een interview zeg hij het volgende: "Als ik iets doe waar ik lol in heb, waar ik niet in word geduwd, dan kan ik het. Maar zodra het is: we hebben een Marokkaan nodig, met een geit op het dak, want da's lachen, dan niet. Mijn shows komen ook voort uit frustratie, uit ongenoegen. Ik probeer kritisch naar de maatschappij te kijken en naar wat daaromheen gebeurt. Daar hoort ook mijn Marokkaanse afkomst bij. Het publiek lacht het hardst als ik een Marokkaan nadoe. Dat is zelfspot. Het publiek lacht ook het hardst Hans Teeuwen, die uit Eindhoven komt, overgaat op een Brabants accent. Zelfspot werkt. Een jood over een jood, een neger over een neger. Als iemand met een enorme neus het podium opkomt en iedereen denkt: tjeetje, wat een neus en hij maakt er een grap over, dan haalt iedereen opgelucht adem. Ik houd mensen een spiegel voor. Ik hoor zo vaak Marokkaanse grappen. Bijvoorbeeld: 'Hé Ali, ben je een schaap aan het slachten? Nee, da's muziek'." (uit: Vara-magazine 19/2006).

Mogelijke vragen bij deze tekst

1. Waarom zouden mensen moppen tappen en cartoons tekenen om hun eigen benarde situatie op de hak te nemen?

Antw. Door zo de spot te drijven met je eigen leed, kun je het relativeren en er afstand van nemen.

2. Een belangrijk verschil tussen de Deense cartoonistenaars en de Palestijnse moppentapper is het feit dat de laatste de spot drijft met zijn eigen situatie. Waarom is dat verschil zo belangrijk?

Antwoord: Het belangrijkste verschil betreft de intentie waarom je het doet. Als binnenstaander, lid van de waardengemeenschap waar je jezelf bij betrokken voelt, thuis bij die zaken die je zelf bespot weet de kijker luisteraar ook wel dat je in het diepst van je hart niet de bedoeling hebt te beledigen of te kwetsen. Er wordt vanzelfsprekend

verondersteld dat je als cartoonist of moppentapper een respectvolle houding hebt ten aanzien van die zaken die er werkelijk toe doen.

Betreft het een buitenstaander, dan ben je niet zeker van zijn intenties. Hoort die buitenstaander bij een waardengemeenschap die blijk heeft gegeven van weinig respect ten aanzien van wat je erg ter harte gaat, dan is wantrouwen op zijn plaats.

De laatste twee vragen zijn verwerkingsopdrachten

3. Bekijk de cartoons die bij deze lessenserie horen en geef je commentaar. Schrijf een betoog. Stel dat jij hoofdredacteur bent van een tijdschrift en dat je argumenten moet geven om deze cartoons wel of niet te plaatsen.

Antw; Je moet natuurlijk de criteria nemen op grond waarvan je deze opdracht beoordeelt. In feite zijn er twee soorten. Allereerst moet het een betoog zijn en beantwoorden aan de eisen die gelden voor de vorm van elk betoog. Vervolgens moet uit de inhoud niet alleen het eigen standpunt worden verduidelijkt, maar ook getoond worden dat men inzicht heeft in het dilemma: er moet rekening gehouden worden met het recht op respect en het recht op vrije meningsuiting. Uit het betoog moet blijken dat men weet wat zowel voor- als tegenstanders van cartoons aan argumenten kunnen opvoeren.

4. Teken een cartoon. Stel jij zit in de redactie van de schoolkrant en jou wordt gevraagd door middel van een cartoon kritisch commentaar te geven op iets wat men bij jou op school erg belangrijk vindt. Je kiest voor een ludieke benadering.

Antw: Hier geldt hetzelfde als bij de vorige verwerkingsopdracht. Misschien hebben leerlingen in tekenlessen al geleerd waarom sommige cartoons zo succesvol zijn. Je kunt bij deze opdracht toelichten dat een leerling geen buitenstaander is, maar als insider respectvol ten aanzien van wat zijn school in het algemeen wil, toch ook kritiek kan hebben op sommige zaken (of personen). Dus een cartoon mag nooit alleen maar beledigend zijn, of lasterlijk, of iemand belachelijk maken. Juist door sommige zaken op de hak te nemen, kun je duidelijk maken dat je “de zaak zelf” wel respecteert.

Leerlingenmateriaal (zie ook Narthex jaargang 6, nummer 3)

‘Wat is er tegen een geintje?’

Lessenserie naar aanleiding van de Deense cartoons

Wil Eggenkamp

Inleiding

Sommige moslims voelden zich zwaar beledigd doordat de Deense krant *Jyllandsposten* enkele cartoons publiceerde waarop de profeet Mohammed stond afgebeeld. Volgens hen mag je de profeet niet afbeelden en is het dubbel zo erg als je er dan ook nog een terrorist van maakt. Voor journalisten en politici was het een *hot item*. De vraag is echter of het jou ook bezig houdt. Zou jij je bijvoorbeeld beledigd voelen als iemand de spot drijft met wat jij heel belangrijk vindt? Voel jij je als moslim persoonlijk door de Deense cartoons gekwetst en denk je dat de doorsnee moslimleerling zich ook zo voelt?

Er is vrijheid van meningsuiting in Nederland. Dan mogen we toch zelf weten wat we tekenen? Of moeten we ons inhouden en rekening houden met de gevoelens van anderen? Deze vragen hebben iets te maken met respect. Waar ligt de grens tussen wat wel en niet mag en wie bepaalt dat?

Onderstaande lessen zijn steeds op dezelfde manier opgebouwd: er worden enkele voorbeelden gegeven; daar kun je eerst persoonlijk op reageren en vervolgens wordt er in de klas gezamenlijk over gesproken. We beginnen met de vraag naar wat dat eigenlijk is: je gekwetst voelen. Dat doen we door het verschil tussen *plagen* en *pesten* te onderzoeken. Via deze invalshoek komen we vanzelf bij de wat meer ingewikkelde voorbeelden van spotten en het effect van cartoons. De lessen zijn bedoeld om er samen achter te komen waar je op moeten letten als je met bepaalde zaken de spot wilt drijven.

DOEL VAN DEZE LESSENSERIE:

DE GRENZEN VERKENNEN TUSSEN HET RECHT OP VRIJE MENINGSUITING EN HET RECHT OP RESPECT

I. ELVIS OP HET BORD

‘Elvis de Pelvis’ was zijn bijnaam in de brugklas. Hij lag er een beetje uit in de groep. Vanaf het begin al. Dat werd nog versterkt toen hij in een van de eerste muzieklessen openlijk verdedigde dat Elvis Presley de beste performer uit de popgeschiedenis was. Veel leerlingen hadden nog nooit van die zanger gehoord. Maar dat was niet de belangrijkste oorzaak waardoor hij zijn bijnaam vestigde. Hij reageerde totaal verkeerd als iemand iets negatiefs over Elvis en zijn muziek durfde te zeggen. Hij werd dan erg kwaad en dat werkte averechts. Zo kwam hij aan zijn bijnaam.

Op een dag ging hij helemaal over de rooie toen iemand een poppetje op het bord had getekend en daaronder met koeienletters ‘Elvis’ had geschreven. De mentor kwam eraan te pas en in een klassengesprek wist die de kou enigszins uit de lucht te halen. In het gesprek werden wat misverstanden opgehelderd. Wat in de ogen van de tekenaar van het poppetje een onschuldige grap was, kwam bij het slachtoffer keihard aan. Niemand wist ook dat de gepeste ‘Elvis’ soms jankend thuis kwam en door zijn moeder ‘s morgens bijna met geen stok naar school te krijgen was. Zo erg vond hij het om gepest te worden.

Het klassengesprek werd afgerond met een afspraak. Men had het niet zo kwaad bedoeld en niet in de gaten gehad dat hij zich steeds zo gekwetst voelde. Men beloofde hem voortaan met rust te laten. Maar daarmee was de mentor nog niet helemaal tevreden. Iemand met rust laten is één ding, maar je moet een ander niet alleen niet lastig vallen, je moet hem ook in je groep willen opnemen. Die eis ging volgens sommigen veel te ver: je kunt mensen niet dwingen ‘vriendjes’ te worden.

Vragen bij de tekst

1. Klopt het wat de leerlingen zeiden: was het *plagen* en geen *pesten*?
2. Dat wat je doet, kan bij een ander heel anders overkomen dan je zou verwachten. Hoe kunnen er zulke misverstanden ontstaan?

3. Leef je eens in in het slachtoffer. Waardoor zou hij steeds zo kwaad worden?
4. Het verhaaltje eindigt met een verschil van mening tussen de klas en de mentor. Wie heeft er gelijk? Is het voldoende om iemand alleen maar met rust te laten of moet je nog een stapje verder gaan?
5. Als je vindt dat iemand eigenlijk niet binnen de groep past (omdat hij bijvoorbeeld een rare (muziek)smaak heeft of omdat je hem een watje vindt), mag je dan voor deze mening uitkomen?

Toegift

Stel je voor dat tijdens het groepsgesprek duidelijk wordt dat er iemand in de klas zit die heel goed in de gaten had wat het slachtoffer werd aangedaan. En die hier desondanks mee door ging, omdat hij ervan geniet om iemand anders te laten lijden. Of omdat het hem geen barst interesseert dat een ander leed wordt aangedaan (zolang dat hem zelf maar niet overkomt).

Vragen

6. Hoe moet de mentor hiermee omgaan? Wat moet hij tegen deze leerling zeggen?
7. Hoe moet je iemand, die misbruik maakt van zijn vrijheid van meningsuiting, tot de orde roepen?

II. MOHAMMED ALS CARTOON

Cabaretier Theo Maassen vindt godsdienstige personen die nergens aan twijfelen maar sneue mensen. Hij drijft de spot met hen; niet alleen met fundamentalistische moslims, maar ook met christenen. In zijn nieuwste show loopt hij bijvoorbeeld een kruisbeeld te zoenen. Hij vindt dat je als cabaretier alles moet kunnen zeggen.

Soms worden mensen kwaad of dreigen ze met geweld, omdat ze er niet tegen kunnen bespot te worden. Dan kan het gebeuren dat cabaretiers, columnisten of cartoontekenaars bang worden en zelfcensuur gaan toepassen: dan maar iets anders gezegd, geschreven of getekend, zodat je geen risico loopt. Op deze manier krijgen onverdraagzame types toch hun zin.

Voor iemand die niet godsdienstig is, is het soms moeilijk te begrijpen waarom een gelovige het zo erg vindt als er gespot wordt met wat voor hem heilig is. Dit speelt ook een rol bij de herrie over de Deense cartoons, waarop de profeet Mohammed staat afgebeeld. Iemand die niet godsdienstig is, begrijpt vaak de eerbied niet die godsdienstige personen voelen voor een door hen vereerd persoon. Die beseft niet dat spot mensen echt kan kwetsen. Daar mag hij dus wel eens rekening mee leren houden.

Bij de demonstraties tegen Denemarken en de cartoonisten zijn er doden gevallen. Juist in islamitische dictaturen als Syrië en Iran waren de demonstraties het hevigst. Het kwam deze landen wel goed uit dat de mensen hun agressie op het westen richtten en dus niet op de binnenlandse problemen. De regeringen van die landen gebruikten de protesten voor hun eigen, niet zulke fraaie bedoelingen. Iedereen heeft het recht op een eigen mening, maar wat heb je aan dat recht als je je mening niet mag verkondigen? Als ik van mening ben dat een bepaalde vorm van godsdienstigheid belachelijk is, dan mag ik dat toch ook duidelijk maken? Desnoods door er een mooie tekening aan te wijden.

In 1973 was er in Nederland de zogeheten oliecrisis. Arabische landen weigerden olie te leveren aan de VS en aan Nederland, omdat deze landen partij hadden gekozen voor Israël. Er kwamen autoloze zondagen en cabaretiers hadden een dankbaar onderwerp om de spot mee te drijven (het nummer 'Kiele, kiele Koeweit' werd een grote carnavalshit). Een cabaretgroep uit die tijd riep tijdens een voorstelling iedereen op om "Mohammedaan te worden", want alleen moslims zouden in de toekomst nog benzine krijgen. Ze oefenden met het publiek de zin in: "Allah is groot en Mohammed zijn olieleverancier". Waarom waren er toen geen protesten en demonstraties van moslims tegen deze spottende uitlatingen?

Er zijn eigenlijk drie redenen waarom veel moslims het ergerlijk vinden dat er cartoons verschijnen die de profeet Mohammed uitbeelden. Allereerst vinden zij dat je de profeet onder geen enkele voorwaarde mag afbeelden (in de islam bestaat een 'beeldenverbod'). Verder storen zij zich eraan dat Mohammed als terrorist is afgebeeld (wat helemaal niet klopt met de werkelijkheid). En ten slotte vinden zij dat zij zelf als moslim voor de zoveelste keer ten onrechte als terrorist worden neergezet. Toen de islamitische protesten en demonstraties vanwege de Deense cartoons op hun hoogtepunt waren, plaatsten sommige Arabische kranten uit wraak antisemitische cartoons, die zeer beledigend

voor joden waren (bijvoorbeeld: Hitler in bed met Anne Frank). Dat was vreemde actie: zij (de islamitische hoofdredacteurs van deze kranten) verwijten ons dat we de spot drijven met wat zij heel belangrijk vinden en doen vervolgens hetzelfde. Trouwens, voelen wij ons wel zo vernederd als men joden belachelijk maakt?

Vragen bij de tekst

1. Waarom zouden cartoonisten moslims niet mogen *plagen*? Of is hier sprake van *pesten*?
2. Hoe kunnen er zulke misverstanden ontstaan? Hoe komt het bijvoorbeeld dat jij iets doet (met goede bedoelingen) en dat dat bij anderen toch heel anders overkomt?
3. Leef je eens in in het slachtoffer. Waardoor zou hij zo kwaad worden?
4. Theo Maassen mag onder applaus de spot drijven met religieuze symbolen. De Deense cartoonisten en de hoofdredacteur van de Deense krant kregen hevige kritiek te verduren en moesten excuses aanbieden. Wat is het verschil? Waarom mag het in het ene geval wel en in het andere niet? Heeft het misschien te maken met de bedoelingen van de maker?
5. Als een groep mensen die in de minderheid is duidelijk afwijkt wat betreft leefwijze en/of opvattingen, mag je ze dan vertellen (of dat voor hen uittekenen) dat ze er volgens jou niet bij horen? Mag je zulke groepen buitensluiten omdat je vindt dat hun houding niet voldoende past bij de normen en de smaak van de meerderheid?
6. Stel nou dat een conflict niet het gevolg is van een misverstand en dat een cartoonist echt een gruwelijke hekel heeft aan moslims (of aan een andere groepering) en hen op hun ziel wil trappen of haat wil zaaien? Wat moet de regering dan doen? Hoe moet je iemand, die misbruik maakt van zijn vrijheid van meningsuiting, tot de orde roepen?

Afsluiting

Formuleer tips over de grenzen tussen het recht op vrije meningsuiting en het recht op respect.

III. SPOT EN ZELFSPOT

Waarom drijven mensen de spot met iets? In het voorafgaande ben je verschillende antwoorden op deze vraag tegengekomen. Humor is een wapen en zoals elk wapen kan je het verkeerd gebruiken: bedoeld of onbedoeld veroorzaakt je er schade en ellende mee. Maar misschien kun je het wapen ook op een goede manier inzetten. Een mooi voorbeeld van de manier waarop je humor als wapen kunt gebruiken, is de humor als zelfspot. Bij zelfspot lach je als het ware om je eigen ellende. Zelfspot relativeert en lucht op.

In Palestina doet de volgende mop de ronde. Een Amerikaan, een Engelsman en een Palestijn zitten in de hel. Ze vragen de duivel of ze naar het thuisfront mogen bellen. Dat mag. De Amerikaan belt één minuut en moet daarvoor één miljoen dollar betalen (het is ten slotte een hele afstand tot de aarde). Daarna is de Engelsman aan de buurt. Hij belt twee minuten en moet 1,5 miljoen dollar betalen. Ten slotte mag de Palestijn telefoneren. Hij blijft wel twee uur in gesprek en hoeft daarvoor maar twee dollar te betalen. De Amerikaan en de Engelsman zijn razend. "Hoe is dat mogelijk?" vragen zij aan de duivel. "Hij heeft een lokaal gesprek gevoerd," zegt de duivel lachend, "hij belde van hel naar hel."

Najib Amhali is een cabaretier van Marokkaanse afkomst. In een interview zeg hij het volgende: "Als ik iets doe waar ik lol in heb, waar ik niet in word geduwd, dan kan ik het. Maar zodra het is: we hebben een Marokkaan nodig, met een geit op het dak, want da's lachen, dan niet. Mijn shows komen ook voort uit frustratie, uit ongenoegen. Ik probeer kritisch naar de maatschappij te kijken en naar wat daaromheen gebeurt. Daar hoort ook mijn Marokkaanse afkomst bij. Het publiek lacht het hardst als ik een Marokkaan nadoe. Dat is zelfspot. Het publiek lacht ook het hardst Hans Teeuwen, die uit Eindhoven komt, overgaat op een Brabants accent. Zelfspot werkt. Een jood over een jood, een neger over een neger. Als iemand met een enorme neus het podium opkomt en iedereen denkt: tjeetje, wat een neus en hij maakt er een grap over, dan haalt iedereen opgelucht adem. Ik houd mensen een spiegel voor. Ik hoor zo vaak Marokkaanse grappen. Bijvoorbeeld: 'Hé Ali, ben je een schaap aan het slachten? Nee, da's muziek.'" (uit: Vara-magazine 19/2006).

Vragen bij de tekst

1. Waarom zouden mensen moppen tappen en cartoons tekenen om hun eigen benarde situatie op de hak te nemen?
2. Een belangrijk verschil tussen de Deense cartoontekenaars en de Palestijnse moppentapper is het feit dat de laatste de spot drijft met zijn *eigen* situatie. Waarom is dat verschil zo belangrijk?
3. Bekijk de cartoons die bij deze lessenserie horen en geef je commentaar. Schrijf een betoog. Stel dat jij hoofdredacteur bent van een tijdschrift en dat je argumenten moet geven om deze cartoons wel of niet te plaatsen.
4. Teken een cartoon. Stel jij zit in de redactie van de schoolkrant en jou wordt gevraagd door middel van een cartoon kritisch commentaar te geven op iets wat men bij jou op school erg belangrijk vindt. Je kiest voor een ludieke benadering.